

Zlato — zašto je vrijedno?

Predrag Haramija*, Đuro Njavro**

Sažetak

U radu se istražuju uzroci vrijednosti zlata i strelovitoga porasta njegove cijene u novije vrijeme. Razlučuje se sedam glavnih silnica: fizikalna i kemijska svojstva, upotrebljivost u industriji, ponuda i potražnja, korištenje zlata kao novca ili podloge novca, odnosno odnos vrijednosti novca i zlata, simboličko značenje zlata i javno mnijenje. Potom se utvrđuje koje su od njih više a koje manje utjecajne. Dolazi se do spoznaje o ključnoj ulozi simboličkoga značenja zlata, odnosno percepcije zlata kao simbola trajne vrijednosti. Velika je i uloga javnoga mnijenja odnosno očekivanja javnosti koja u okružju nepovjerenja u financijske institucije traži trajne vrijednosti. Od napuštanja zlatne podloge vrijednost gotovo svih valuta konstantno pada, a cijena zlata raste. Promatrano kroz prizmu tradicionalnih ekonomskih zakonitosti (ponuda — potražnja), cijena zlata s obzirom na ukupno veće količine zlata u svijetu (bolje iskorištavanje rudnika i sl.) nije trebala rasti. Strelovit porast cijena zlata posljednjih nekoliko godina ponajprije ukazuje na krizu povjerenja u novac odnosno rastuće nepovjerenje u gospodarske i financijske institucije. Novac (bez zlatne podloge) u krizi prestaje biti simbol vrijednosti, a percepcija zlata kao simbola trajne vrijednosti sve je veća. Uzevši u obzir veliko simboličko značenje zlata odnosno utkanost zlata kao simbola trajnih vrijednosti u podsvijesti ljudi, ne čudi da 80% anketiranih osoba misli kako zlato vrijedi čak i više nego što mu je trenutna (dosad najviša) tržišna cijena. Ključne riječi: zlato, vrijednost, novac, javno mnijenje, percepcija, promidžba, tržište, simboličko značenje

Uvod

Zlato je jedan od prvih metala koji su ljudi naučili obrađivati. Koristi se već preko 6000 godina.¹ Otada ljudi ne mogu odoljeti zlatu i potrazi za njim. Zbog

* Dr. sc. Predrag Haramija, Zagrebačka škola ekonomije i managementa. Adresa: Jordanovac 110, 10 000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: predrag.haramija@zsem.hr

** Dr. sc. Đuro Njavro, dekan Zagrebačke škole ekonomije i managementa. Adresa: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: dekan@zsem.hr

1 Postoji pretpostavka da je zlato čak i najstariji obrađivani metal. No to je ipak najvjerojatnije bakar koji su ljudi počeli obrađivati već u 9. tisućljeću prije Krista. Ipak, zlatni predmeti koji datiraju

svoje ljepote i sjaja predmet je divljenja i umjetnici ga oblikuju u prekrasne predmete. Otkad zlato postaje novac (u 7. stoljeću prije Krista) tj. službeno sredstvo plaćanja, žudnja za njim još više raste, ono postaje gorivo ljudskih ambicija i sve jače utječe na povijesna zbivanja.

Ovaj je rad potaknut strjelovitim porastom cijene zlata na tržištu u posljednjih nekoliko godina. Prvo je postavljeno pitanje zašto zlato vrijedi sve više, a novac sve manje. Na to je pitanje brzo pronađen odgovor — zbog gospodarske krize i nepovjerenja u financijske ustanove i (papirnati) novac. Međutim, taj je odgovor otvorio niz novih pitanja na koja se u ovome članku pokušava odgovoriti. Po čemu je zlato vrijedno i zašto ga ljudi smatraju vrijednim, kolika je uporabna, a kolika tržišna vrijednost zlata, koja je uloga zakonitosti tržišta a koja percepcije ljudi odnosno stajališta u formiranju cijene zlata? Je li vrijednost zlata pokazatelj da stajališta drugih i informacije u medijima odnosno promidžba utječu na stajališta ljudi?

U traženju odgovora došlo se do zaključka kako za porast cijene zlata postoje i objektivni tj. materijalni (primjerice, uporabljivost, ponuda i potražnja) i subjektivni tj. psihološki razlozi (primjerice, simboličko značenje, javno mnijenje). Ti se razlozi isprepliću, ali je ipak moguće razlučiti sedam glavnih silnica utjecaja na vrijednost zlata. Pokušavamo utvrditi koje su od njih više, a koje manje utjecajne; 1) utjecaj fizikalnih i kemijskih svojstava zlata, 2) utjecaj uporabljivosti zlata (u industriji, tehnici, medicini, umjetnosti...), 3) utjecaj zakonitosti ponude (proizvodnje) i potražnje (potrošnje), 4) utjecaj korištenja zlata kao novca ili podloge novca, 5) utjecaj razdvajanja novca od zlata, 6) utjecaj simboličkoga značenja zlata, 7) utjecaj javnoga mnijenja odnosno medija i promidžbe.

Svaki od tih utjecaja u radu je naveden kao posebno poglavlje, a na kraju svakoga poglavlja nalazi se sažeta spoznaja — prosudba važnosti određene silnice za vrijednost zlata.

Kako bi se dublje istražilo pitanje zašto ljudi smatraju zlato vrijednim, provedena je i anketa. Pitanja su tako načinjena da pokušavaju otkriti koje se od gore navedenih silnica smatraju važnijima, a jedno je od pitanja tražilo procjenu aktualne vrijednosti zlata u novcu. Spoznaje izvedene iz rezultata ankete iznose se u osmome poglavlju.

1. Utjecaj kemijskih i fizikalnih svojstava zlata na njegovu vrijednost

Zlato je kemijski element koji je u periodnome sustavu elemenata označen simbolom Au (od lat. *aurum*), atomski (redni) broj mu je 79, a atomska masa iznosi 196,96655. Zlato spada u grupu plemenitih metala. Zastupljeno je u zemljinoj kori u količini od $1,1 \times 10^{-3}$ ppm (eng. *parts per million*, dijelova na mili-

iz 4. tisućljeća prije Krista nađeni su u Varni u Bugarskoj. Egipatski hijeroglifi iz 2600. prije Krista opisuju zlato za koje kralj Tušrata iz kraljevstva Mitanni tvrdi da ga ima »više nego prašine«, prema; Reeves, Nicholas Akhenaten, *Egypt's False Prophet*, Thames & Hudson, London, 1986, str. 69.

jun) što znači da je relativno rijetko u odnosu na neke druge metale.² Tali se na temperaturi od 1064,76 °C. Pored srebra i bakra, spada u najbolje vodiče električne struje i topline. Zlato je vrlo teško — zlatna kugla veličine loptice za golf teška je oko jedan kilogram.³ Gotovo redovito nalazi se u čistome elementarnom stanju, u vidu zrnaca ili listića unutar kvarcnih stijena ili kvarcnoga pijeska koji nastaje trošenjem stijena. Ponekad se može naći i u grumenu.⁴ Prvo što se uočava kod zlata njegova je boja i sjaj. Za razliku od većine drugih metala koji su neuglednih tonova sive ili smeđe boje, zlato je sjajnožute boje koja podsjeća na sjaj sunca.⁵ Zlato se stoga doživljava najljepšim od metala. Lijepa boja zlata može dobiti razne nijanse ako se pomiješa (legira, slijeva) s drugim metalima. One mogu varirati od bijele i bijeložute do crvenkastih i zelenkastih nijansi.

Drugo što se uočava kod zlata njegova je mekoća i podatnost za obradu. Zlato je najkovniji metal. Jedna unca (31,1035 grama) zlata mogla bi se razvući u nit dugu gotovo 100 kilometara, a kovanjem ili valjanjem mogu se dobiti listići (»zlatne folije«) debljine do 0,0001 mm. Takvi su listići 500 puta tanji od ljudske vlasi.⁶

Treća je posebnost zlata njegova trajnost. Zlato je slabo reaktivan metal koji se ne mijenja na zraku ni pri jakome zagrijavanju. Ono ne oksidira, ne hrđa. Ne otapa ga nijedna kiselina. Otapa se samo u zlatotopki. Upravo takva slaba reaktivnost tj. otpornost zlata na vanjske uvjete čini ga trajnijim od nekih drugih metala, npr. željeza ili bakra — njegova je ljepota trajna, a to je važno za uporabu u izradi nakita i sl.⁷

Kod primjene zlata u izradi luksuznih predmeta, ono se legira s drugim metalima, najčešće srebrom i bakrom te paladijem. Nekada se količina zlata u predmetima izražavala u karatima koji predstavljaju maseni udio zlata u leguri prema 24–stupanjskoj skali. To znači da se 14–karatno zlato sastoji od 14 dijelova zlata na 24 dijelova slitine; ostatak su u pravilu bakar i srebro odnosno paladij. Danas se u većini zemalja čistoća zlata izražava u tisućinkama; najčešće su slitine zlata finoće 585 (identično 14 karata) i 750 (identično 18 karata), dok se u Indiji koristi i zlato finoće 913 (identično 22 karata).

Ukratko: može se zaključiti da posebna fizikalno–kemijska svojstva zlata snažno utječu na njegovu vrijednost. Zlato je lijepo, lako obradivo i trajno, a i relativno rijetko.

2 Još nije poznato kako je zlato nastalo, ali prema jednoj teoriji poteklo je iz sudara neutronske zvijezde.

3 Zbog velike gustoće kubični metar zlata teži 19.300 kg., a olova 11.340 kg/m³. Najgušći element, osmij, težak je 22.610 kg/m³.

4 Najveći dosad pronađeni grumen čistoga samorodnog od 120 kg pronađen je u Australiji 1869. godine.

5 Smatra se da latinsko ime *aurum* za zlato (usp. fr. *or*, tal. i španj. *oro*) potječe od indoeuropskoga korijena *aus–»sjati«. Hrvatski »zlato«, ruski *золото*, poljski *złoto* i drugi slavenski nazivi, svi dolaze od praslavenskoga *zolto, u bliskom su srodstvu, primjerice, s germanskim nazivima, eng. *gold*, njem. *Gold*, itd. te dolaze od indoeuropskoga korijena **ǵʰel-* »žut« (> praslavenski *žltъ).

6 <http://www.srebrozlato.com/cro-osnove/zlato-u-brojkama.shtml> (preuzeto 3. 2.2012.)

7 *Isto*.

2. Utjecaj uporabljivosti zlata

Ustanovljeno je nekoliko glavnih uporabnih svrha zlata. Zlato nalazi primjenu u industriji, tehnici, medicini, stomatologiji, umjetnosti, dekoraterstvu i izradi nakita.

2.1. Industrija i tehnika

Industrijsku primjenu zlato nalazi (u vrlo malim količinama) u raznim električkim uređajima, od računala do mobitela i televizora, koji se rabe u svakodnevnome životu i koji sadrže male količine ovoga plemenitog metala. To je tako jer je zlato izvrstan provodnik električne energije (iako je srebro još bolji) i, što je još važnije, nije podložno oksidaciji ili nagrivanju poput drugih metala koji se koriste u električnim uređajima. Rabi se u priključcima, lemljenome spajanju žica, itd. U računalnome sustavu, različiti dijelovi od ovog metala mogu olakšati točan prijenos digitalnih podataka pri golemim brzinama. S razvitkom računalne tehnologije (silicijskih čipova) potreba za zlatom u tom je segmentu sve manja.

Zlato se koristi i u zrakoplovstvu te svemirskim tehnologijama. Oblaganje letjelica zlatom pomaže odražavanju infracrvenoga zračenja odnosno stabilizaciji temperature. Kod svemirskih letjelica zlato se rabi za podmazivanje raznih mehaničkih dijelova jer je za razliku od organskih maziva djelotvorno i u vakuumu odnosno u uvjetima puno većega zračenja nego što je slučaj na Zemlji. Astronau ti koji su kročili na mjesec imali su vizire na kacigama premazane tankim filmom zlata kako bi se zaštitili od sunčeva zračenja.

Danas se sve više govori o važnosti zlata u nanotehnologiji. Štoviše, ima autora koji tvrde da je budućnost zlata upravo u iskorištavanju vrlo malih dimenzija (1,10 nanometara) njegovih čestica i njihovih posljedičnih fizikalno–kemijskih svojstava, korisnih za niz primjena u nanotehnologiji — od dijagnoze raka do spektroskopijske analize i ionizacije biomolekula.⁸

U svim navedenim primjerima industrijske uporabe riječ je o vrlo malim količinama zlata, a sve više u primjenu ulaze i novi materijali koji mogu zamijeniti zlato. Za razliku od zlata neki (daleko običniji i jeftiniji) metali u industriji i svakidašnjem životu nezamjenjivi su — primjerice, željezo. Zlato nije vitalan element industrije. O tome najbolje svjedoči podatak da u svjetskoj potrošnji novoproducenog zlata tek 5% odlazi za potrebe industrije.⁹

2.2. Medicina i stomatologija

Zlato ima određenu primjenu u medicini. Koristi se u dijagnostici, kao i u tretmanu određenih bolesti. U liječenju raka čestice radioaktivnoga zlata usadene u tkiva mogu poslužiti kao izvor zračenja. Radioaktivno zlato također se

8 R. Rudolf, M. Anžel, E. Marković, M. Čolić, D. Stamenković, »Gold in the past, today and future«, *Metalurgija*, 51, 2, 2012, str. 261–264.

9 »Demand and Supply of Gold«, World Gold Council, http://www.gold.org/about_gold/story_of_gold/demand_and_supply/ (preuzeto 26. 03. 2012).

koristi u dijagnostici drugih bolesti. Postoje radovi koji dokazuju da neke zlatne soli imaju protuupalna svojstva i koriste se u farmaceutici pri liječenju artritisa i sličnih bolesti.¹⁰

Budući da je kemijski inertno i nealergijske prirode, zlato se koristi kao ispu-
na krunica i ortodontskih naprava u stomatologiji. Za zubne se popravke u svi-
jetu godišnje iskoristi oko 60 tona zlata.¹¹ Ta je količina svake godine sve manja
zbog otkrića niza novih tvari iskoristivih u stomatologiji koje su jeftinije od zlata.

Iako je primjena zlata u medicini relativno oskudna, zanimljivo je da se kroz
povijest zlato smatralo neobično korisnim za zdravlje. Ljudi su, čini se, oduvijek
vjerovali da nešto tako rijetko i lijepo ne može a da ne bude zdravo. I danas se u
krugovima alternativne medicine i ezoterije zlatu pripisuje neobična sposobnost
ozdravljanja (ironično, budući da su otopine zlata zapravo otrovne).¹²

2.3. *Nakit, ukrasni predmeti, umjetnost*

Zlato se najčešće susreće u obliku nakita. Oko 78% danas ukupno iskopano-
ga zlata rabi se u proizvodnji nakita. Razne osobine zlata, uključujući njegov sjaj
i sposobnost odupiranja oksidaciji u zraku i vodi, čine ga popularnim izborom za
trajan ukras. Legiranje zlata s drugim metalima kao što je bakar ili srebro može
povećati njegovu trajnost, premda te legure imaju nižu vrijednost u odnosu na
čisti oblik. Te legure sadrže manji broj karata (obično 22, 18, 14 ili 10 karata),
a najčešća je legura od 18 karata. Od metala s kojima se zlato miješa najčešći
je bakar koji zlatu daje crvenkastu nijansu. U nakitu su dosta česte i legure sa
srebrom koje zlatu daje zelenkastu nijansu. Takozvano bijelo zlato sadrži 17,3%
nikla, 5,5% cinka i 2,2% bakra.¹³

Zlato je materijal koji se tisućljećima rabi i u umjetnosti i arhitekturi. Prelije-
po izrađeni zlatni predmeti oduvijek su bili dio vjerskih ceremonija. Zlato se rabi
u izradi stakla kojem daje duboku crvenkastu boju. Koristi se za izradu raznih di-
zajnerskih predmeta. Posebna vrsta ukrasnih zlatnih predmeta razna su odličja,
plakete, značke i trofejni kipovi (danas su najčešće samo pozlaćeni).

Ukratko: kemijsko–fizikalna svojstva zlata određuju njegove uporabne svrhe.
Kao temeljna svojstva spomenuta je ljepota, lakoća obrade i trajnost zlata. Nije
čudo da se zlato najviše rabi za ukrašavanje, izradu nakita i u umjetnosti. Tek
potom, i to u znatno manjoj mjeri, slijedi zlato u obliku zlatnih poluga u trezo-
rima banaka, dok je neznatan ostatak namijenjen uporabi u industriji i medicini.
Općenito, u odnosu na druge metale, uporabna vrijednost zlata u industriji,

10 L. Messori, G. Marcon, *Gold Complexes in the treatment of Rheumatoid Arthritis*. u: Sigel, Astrid. Metal ions and their complexes in medication, CRC Press., London, 2004., str. 280–301.

11 World Gold Council, »Demand and Supply of Gold«, http://www.gold.org/about_gold/story_of_gold/demand_and_supply/ (preuzeto 26. 03. 2012).

12 *The healing power of precious metals*, <http://health.ninemsn.com.au/article.aspx?id=694367> (preuzeto 6. 02. 2012.). Kemijska svojstva zlata, <http://www.srebrozlato.com/cro-osnove/zlato-u-brojkama.shtml> (preuzeto 3.02.2012).

13 World Gold Council, »Jewellery«, http://www.gold.org/jewellery/about_gold_jewellery/ (preuzeto 25.01.2012).

tehnicima i medicini neznatna je. Nakit, dekoracije i umjetnost temelj su uporabne vrijednosti zlata.

3. Utjecaj zakonitosti ponude (proizvodnje) i potražnje (potrošnje) zlata

Vrijednost na tržištu najčešće određuju zakonitosti ponude i potražnje. Tako bi trebalo biti i kad se radi o zlatu. No je li baš tako?

3.1. *Proizvodnja*

Od prapovijesti do 20. stoljeća, zlato se dobivalo iz zlatonosnoga pijeska nastalog raspadanjem zlatonosnih stijena i naknadnim ispiranjem prirodnim vodama. Danas se znatan dio zlata dobiva neposredno iz takvih stijena (koje se prethodno podvrgavaju drobljenju i mljevenju) pomoću žive ili cijanidnim postupkom.¹⁴

Devedeset posto ukupne količine zlata proizvedenoga od početka civilizacije iskopano je u posljednjih 160 godina. Ubrzavanje rudarstva i proizvodnje zlata započelo je 1848. takozvanom kalifornijskom zlatnom groznicom koja je trajala čitavo jedno desetljeće. Zlato se intenzivno iskopava i danas (oko 2 500 tona godišnje), a troškovi rudarstva znatno su se smanjili primjenom suvremenih strojeva i kemijskih sredstava. Preostalih nešto manje od 2000 tona dobiva se recikliranjem postojećega zlata.

Danas u svijetu postoji odnosno kroz ljudsku je povijest do danas izvađeno iz zemlje i prerađeno oko 165 000 tona zlata (5,3 milijarde unci)¹⁵. Ta količina čini volumen od 8 500 m³, tj. odgovara otprilike jednoj jedinoj zlatnoj kocki koja ima rub duljine otprilike 20,4 metara. Kad bi se ta količina podijelila svim ljudima na svijetu, svatko bi dobio oko 23 grama ili oko 1,2 kubna centimetra, čemu je vrijednost (prema današnjim cijenama u Republici Hrvatskoj) oko 4 500 do 5 500 kn (600 do 700 €). Ukupna vrijednost takve zlatne kocke s rubovima duljine 20 m bila bi (po današnjim cijenama u SAD-u) oko 9 500 milijardi \$.

Sve bankarske zlatne rezerve na svijetu zajedno »teške« su oko 30 000 tona, što je manje od petine ukupne količine zlata iskopane u povijesti čovječanstva. To znači da je više o 75% iskopanoga zlata u vlasništvu privatnih osoba, u obliku nakita (oko 70–80 tisuća tona) i ulagačkih zlatnih proizvoda (oko 20 tisuća tona).¹⁶

Vrlo je zanimljivo pogledati tablicu koja slijedi i koja pokazuje kako se povećavala količina iskopanoga zlata kroz stoljeća od 2000. prije Krista naovamo.

14 Prema: Derek Pletcher, Frank Walsh, *Industrial electrochemistry*. Springer, 1990. str. 244.

15 World Gold Council, http://www.gold.org/about_gold/story_of_gold/numbers_and_facts/ (preuzeto 26.12.2011).

16 <http://www.srebrozlato.com/cro-osnove/zlato-u-brojkama.shtml> (preuzeto 2.02.2012.).

Kako je istodobno rasla i svjetska populacija, količina zlata po pojedinome čovjeku nije rasla tako brzo, ali je ipak postupno rasla sve do danas.¹⁷

Datum	Svjetska populacija	Ukupna proizvodnja zlata (u uncama)	Količina zlata po čovjeku (u uncama)
2000. pr. Kr.	80 000 000	10 000 000	0.10
1200. pr. Kr.	90 000 000	20 000 000	0.22
600. pr. Kr.	100 000 000	40 000 000	0.40
300. pr. Kr.	150 000 000	80 000 000	0.40
500.	300 000 000	190 000 000	0.59
1500.	500 000 000	300 000 000	0.60
1800.	980 000 000	450 000 000	0.46
1900.	1 650 000 000	810 000 000	0.49
1950.	2 520 000 000	1 990 000 000	0.79
1975.	4 000 000 000	2 970 000 000	0.74
2000.	6 000 000 000	4 340 000 000	0.72

U kontekstu ove tablice zanimljivo je pitanje zašto vrijednost zlata uopće raste, a ne pada, što bi bilo logično s obzirom na sve veće ukupne količine zlata u svijetu. Kao odgovor na to trgovci zlatom tvrde kako cijena mora rasti jer će se nalazišta zlata uskoro uvelike isprazniti. Oni navode da se količina neiskopanoga zlata za koje se s dovoljnom sigurnošću zna da postoji i koje bi se moglo iskopati uz ekonomski prihvatljive troškove procjenjuje na oko 50 tisuća tona, a ako se to stavi u odnos prema dosada iskopanih 120 do 140 tisuća, to bi značilo da je veći dio zlata već iskopan.¹⁸ Znanstvenici pak predviđaju kako će razvitak tehnologija omogućiti profitabilno iskorištavanje i preostalih čak 20 milijardi tona zlata koliko tvrde da sveukupno postoji u 16 km debelome vanjskom sloju zemljine kore.¹⁹

Usporedi li se aktualna cijena zlata od čak 1.600 \$ po unci s cijenom dobivanja zlata, razvidno je da se iskopavanje zlata danas itekako isplati. Za iskopavanje i preradu jedne unce zlata potrebno je uložiti u prosjeku oko 300 \$. Ti su troškovi u Južnoafričkoj Republici (donedavno najvećem svjetskom proizvođaču zlata) čak i nešto manji te iznose oko 240 \$ po unci. Osim Južnoafričke Republike veliki su proizvođači zlata Kina (danas vodeća po godišnjoj proizvodnji), Sjedinjene Američke Države, Australija, Kanada, Peru, Čile, Rusija i Indonezija.²⁰

17 Prema: Marion Butler, *Ancient Prices*, Gold Eagle, 2000., str. 2. http://www.gold-eagle.com/editorials_00/mbutler031900.html (preuzeto 14.01.2012).

18 <http://www.srebrozlato.com/cro-osnove/zlato-u-brojkama.shtml> (preuzeto 16.04.2012.).

19 G. Breitling, J.P. Divo, J. Friedemann, M. Globig, L. Gnadinger, G. Henger, P. Killer, S. Speich, *Knjiga o zlatu*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1983, str. 62.

20 <http://www.srebrozlato.com/cro-osnove/zlato-u-brojkama.shtml> (preuzeto 16.04.2012.).

3.2. Potrošnja

Danas je najveći svjetski potrošač zlata — Indija. Indijci kupuju oko 25% svjetskoga zlata, tj. oko 800 tona svake godine, ponajviše za nakit. Indijska kućanstva sadrže 18.000 tona zlata, što čini oko 11% svjetske količine i vrijedi više od 950 milijuna \$.²¹ Po potrošnji zlata (u tonama) u 2010. godini slijede Kina (428), SAD (128), Turska (74), Saudijska Arabija (72), Rusija (67), Ujedinjeni Arapski Emirati (63) te Egipat (53).²²

Svake godine Svjetsko vijeće za zlato izrađuje detaljna izvješća o ukupnoj svjetskoj proizvodnji i potražnji zlata. Sljedeća tablica izrađena je prema njegovim izvješćima za posljednjih nekoliko godina.²³

Godina	Potražnja (u tonama)	Ponuda (u tonama)
2007	3551	3471
2008	3805	3513
2009	3385	3890
2010	3812	4108
2011	4067	4132

Prema tim podacima, s obzirom na to da je proizvodnja od 2009. veća od potražnje, moglo bi se očekivati da je cijena zlata počela padati. Međutim, događa se upravo suprotno. Cijena zlata zadnjih godina strelovito raste.

Ukratko: cijena zlata, paradoksalno, danas izgleda ne ovisi o (realnoj) ponudi i potražnji. U posljednje tri godine cijena zlata u novcu (američkim dolarima) porasla je gotovo dvostruko, dok istodobno potražnja nije značajno porasla, a proizvodnja je slijedi pa i premašuje.

4. Utjecaj uporabe zlata kao novca ili podloge novca

4.1. Zlato kao novac

Mnogima su riječi »zlato« i »novac« gotovo sinonimi, asocijacija koja je osobito izražena u njemačkome jeziku zbog zvučne sličnosti »Gold« i »Geld«.²⁴ Ipak,

21 »India's love affair with gold tarnishing«, 27.03.2008. <http://www.nakedcapitalism.com/2008/03/indias-love-affair-with-gold-tarnishing.html> (preuzeto 17.01.2012.); »Indian households hold over \$950 billion of gold« *Macquarie*, 4. 12. 2011. <http://economictimes.indiatimes.com/markets/commodities/indian-households-hold-over-950-billion-of-gold-macquarie/articleshow/10978409.cms>. (preuzeto 17.01.2012.)

22 Forexyard, *Gold jewellery consumption by country*, 28.02.2009. <http://www.forexyard.com/en/news/Gold-jewellery-consumption-by-country-2011-02-28T130619Z-FACTBOX> (preuzeto 14. 12. 2011).

23 Louise Street, Johan Palmberg, et al., *Gold demand trends*, World Gold Council, February 2008, 2009, 2010, 2011., http://www.gold.org/investment/statistics/demand_and_supply_statistics/ (preuzeto 20.02.2012).

24 Tu se može spomenuti i naziv poljskog novca, *złoty*, koji se ne mora ni prevoditi hrvatskim čitateljima.

primjena zlata u funkciji novca nastala je razmjerno kasno. Prethodilo mu je doba kad su drugi metali bili skuplji od zlata — primjerice, početkom drugoga tisućljeća prije Krista željezo je bilo nevjerojatno važan strateški materijal. Smatra se da je Hetitsko carstvo u Maloj Aziji postiglo svoju veliku vojnu moć upravo zbog rane proizvodnje željeznoga oružja. U to je vrijeme cijena željeza bila veća od cijene zlata, a način njegova dobivanja čuvao se kao najstroža tajna.²⁵

Kad bi se napravio popis stvari i predmeta koji su u povijesti ljudima služili kao novac, zlato ne bi stajalo na prvome mjestu. Plaćalo se komadima stoke, rižom, pasjim zubima, školjkama... to jest, svim mogućim valutama. Ipak, gdje god je zlato postojalo u dovoljnim količinama, stiglo se, prije ili poslije, do spoznaje da ono ima optimalna svojstva kao valuta. Ne kviri se, praktički je neuništivo, daje se lako obrađivati i oblikovati u prikladne komade, čisto je i ugodno. Trijumfalni pohod zlata kao valute bio je nezaustavljiv. Njime je promet robom postao nevjerojatno racionalan, što je omogućilo nastanak i procvat razvijenih kultura.²⁶

Pravi zlatni novac bio je prvi put iskovan po nalogu lidijskih kraljeva iz Male Azije oko 7. stoljeća prije Krista (o tome govori Herodot, v. *Povijesti* I, 94), i to od elektruma, prirodne legure zlata i srebra.²⁷ Već od 6. stoljeća prije Krista i u Kini se počinje koristiti zlatni novac; u državi Chu kvadratični je zlatni novčić zvan Ying Yuan bio sredstvo plaćanja²⁸. U idućim stoljećima brojne su antičke države kovalale svoje zlatnike, a u Rim zlatnik (*aureus*) uvodi sam Cezar. I kroz sav srednji vijek, sve do 19. stoljeća zlatnici (dukati, noblesi, guldeni, cekini, gvineje...) bili su najpoželjnije sredstvo plaćanja.²⁹ Dakako, uvijek su postojale i kovanice od drugih metala (srebrnjaci, bakrenjaci pa i »kune« ili »kunice« u srednjovjekovnoj Hrvatskoj i Rusiji), ali uvijek znatno manje vrijednosti.

S pojavom prvih banaka u vrijeme europskoga srednjovjekovlja dolazi do važne promjene. Nastaju prve, uvjetno rečeno, *banknote* — papirnate potvrde za određenu količinu zlata pohranjenu u banci. S tom potvrdom klijent banke mogao je otići na put (bez rizika da bude opljačkan) i potom podići svoje zlato u bilo kojoj podružnici te banke. Iz tih *banknota* razvio se današnji novac³⁰.

4.2. Zlato kao podloga novca

Kada zlato u obliku poluga različite financijske organizacije čuvaju kao rezervu valute, govori se o zlatnoj podlozi novca ili *zlatnome standardu*. On u pravom smislu postoji kad monetarne vlasti posjeduju dovoljno zlatnih rezervi te u zlato

25 v. E. Cravetto, M-L. Salvadori, *Povijest, knjiga 1.; prapovijest i prve civilizacije*, Zagreb: Europapress, 2010. str. 374–412; E. Heršak, *Drevne seobe*, Školska knjiga: 2005, str. 115–116.

26 G. Breitling, J.P. Divo, J. Friedemann, M. Globig, L. Gnadinger, G. Henger, P. Killer, S. Speich, *Knjiga o zlatu*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 6–9.

27 »A Case for the World's First Coin: The Lydian Lion«. <http://rg.ancients.info/lion/article.html>. (preuzeto 24. 07. 2011.).

28 V. »A Case for the World's First Coin: The Lydian Lion«, *op. cit.*

29 J. P. Divo, »Zlatni novac«, u; G. Breitling et. al., *Knjiga o zlatu*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1983. str. 174–185.

30 Naravno, ovo vrijedi za europski kontekst. Prvi primjeri papirnatoga novca nastaju još ranije u Kini, a u Europu ih je donio Marko Polo u 13. stoljeću. Vjerojatno je i to utjecalo na razvoj današnjega novca.

mogu promijeniti sav novac koji je izdan u opticaj po obećanome tečaju te tako ograničiti moć vlade da izazove inflaciju cijena putem prekomjernoga izdavanja papirnate valute.³¹

U razdoblju od 18. do 20. stoljeća u svijetu sve više raste politička moć Velike Britanije. Ona je priznala zlatni standard 1816. godine i sustav je djelovao sve dok je međunarodna trgovina slijedila promjene na tržištu. Upravo se na zlatnome standardu i slobodnoj trgovini temelji prvi svjetski međunarodni gospodarski sustav, takozvana *Pax Britannica*. Razdoblje između dvaju svjetskih ratova donosi raspad stupova prvoga međunarodnog sustava — i zlatnoga standarda i slobodne trgovine³². Tad mnogo zemalja odlučuje da kao monetarnu rezervu uvede tuđu valutu (kao npr. funte sterlinga), a ne zlato. Nakon Drugoga svjetskog rata, dogovorima postignutim na Konferenciji u Bretton Woodsu 1944. godine, stupio je na snagu posljednji standard po kojem su mnoge zemlje vezale tečaj svojih valuta uz američki dolar. Sjedinjene Države tada su obećale fiksnu cijenu zlata od 35 USD po unci. Posljedično, sve valute vezane za tečaj dolara time su dobile fiksnu vrijednost u zlatu. Za mandata predsjednika Richarda Nixona 1971. ukinut je zlatni standard odnosno izravna konvertibilnost dolara u zlato³³. Time su moderne svjetske valute izgubile materijalnu podlogu, a središnje banke od kojih su mnoge u privatnome vlasništvu dobile su teorijsku mogućnost izdavanja novca u neograničenim količinama. Švicarska je ostala posljednja zemlja koja je svoju valutu vezala uz zlato. Zlato je pokrivalo 40% vrijednosti švicarskoga franka sve do 1999. kad se Švicarska pridružila Međunarodnomu monetarnom fondu.³⁴

Središnje banke još uvijek čuvaju rezerve zlata kao podlogu vrijednosti valuta, ali količina tih rezervi opada i pokriva tek manji dio vrijednosti novca u opticaju. Najveći depozit zlata na svijetu nalazi se u američkoj banci za sustav federalnih rezervi (U.S. Federal Reserve Bank) u New Yorku, u kojem se čuva oko 3% ikada dosad iskopanoga zlata, te u Američkome skladištu za zlatni bulion (U.S. Bullion Depository) u Fort Knoxu, u državi Kentucky.³⁵

Ukratko: može se reći da je zlato od predmeta divljenja, postavši novcem, postalo predmetom žudnje, pa i pohlepe. Istodobno, zlato je, dok je bilo novac ili podloga novcu, financijskomu sustavu davalo stabilnost.

- 31 Ipak, u tom obliku zlatni standard gotovo nikad nije postojao u praksi; uvijek se radilo o nizu kreditnih sustava koji su se temeljili na zlatu i koji su bili međusobno povezani fiksnim tečajevima.
- 32 U tom se razdoblju zlatni standard povremeno uvodi, ali samo kratkotrajno. Velika Britanija ponovo je 1925. uvela zlatni standard, ali ne više u »čistom obliku« kao prije prvoga svjetskog rata. Kad je postalo jasno da u svijetu nema dovoljno zlata da podmiri stalni porast svjetske trgovine te da su rezerve zlata neravnomjerno rasporedene da bi mogle poslužiti monetarnim ciljevima Velika Britanija je 1931. opet napustila zlatni standard.
- 33 Kao razlog toga smatra se kombinacija dvaju čimbenika; Francuska je do 70-ih godina 20. stoljeća smanjila rezerve dolara kupujući za njih zlato od vlade SAD-a, smanjujući time američki ekonomski utjecaj u svijetu, a s druge strane financijska stiska u SAD izazvana Vijetnamskim ratom.
- 34 »Swiss Narrowly Vote to Drop Gold Standard«, *The New York Times*, 19. 04. 1999. <http://www.nytimes.com/1999/04/19/world/swiss-narrowly-vote-to-drop-gold-standard.html>. (preuzeto 16. 02. 2012.).
- 35 Eckhard Hitzer, Christian Perwass, »The Hidden Beauty of Gold«, 22.11.2006., <http://sinai.apphy.u-fukui.ac.jp/gcj/publications/gold/gold.pdf>. (preuzeto 10. 05. 2012.).

5. Utjecaj razdvajanja novca od zlata

Već je spomenuto da je (u zapadnoj civilizaciji) papirnati novac dugo bio tek oznaka, potvrda za određenu vrijednost u zlatnicima, a u novčanome sustavu poznatom kao *zlatni standard* određena masa zlata dobivala je naziv monetarne jedinice. Od definitivnoga napuštanja zlatnoga standarda (1971.) cijena zlata neprekidno varira, od visokih 850 \$ za uncu (27,3 USD po kilogramu) u siječnju 1980., do niskih 252,9 \$ za uncu (8,131 USD / kg) u lipnju 1999. Cijene zlata visinu onih 1980. nisu dostigle sve do siječnja 2008., kad je postignut novi maksimum od 865,35 \$ za uncu. Granicu od 1.000 USD zlato prelazi u ožujku 2008. kad vrijedi 1023,5 \$ za uncu (32,9 \$/kg). Od 2009. cijena zlata neprekidno raste zbog slabljenja dolara. U prosincu iste godine zlato prelazi kritičnu granicu od 1200 \$ za uncu. Od 2010., kada je dužnička kriza u Europskoj uniji potaknula još veću potražnju za zlatom, njegova cijena još strelovitije raste. Na dan 23. kolovoza 2011. dosegla je fantastičnih 1913 \$ za uncu.³⁶

Premda se na mreži ponekad mogu naći cijene zlata izražene u eurima ili nekoj drugoj valuti po gramu, treba naglasiti kako se sve službene burzovne cijene zlata, srebra i drugih plemenitih kovina tradicionalno formiraju isključivo u američkim dolarima za uncu, dok se cijene izražene u ostalim valutama i težinskim mjerama izvode iz te osnovne jedinične cijene³⁷. Unca je povijesna težinska mjera za plemenite kovine te je jednaka težini od 31,1034768 grama. Kad je zlato legirano s drugim metalima, koristi se pojam *karat* kao oznaka čistoće. Samo je 24-karatno zlato čisto. Čistoća zlata može se izražavati i decimalnim brojkama od 0 do 1; tako je 0,995 oznaka za vrlo čisto zlato.

Ovo su trenutne otkupne cijene zlata u Republici Hrvatskoj na dan 21. siječnja 2012.³⁸

Čistoća (od 1000)	Vrsta zlata (karatna)	Cijena zlata (po gramu)
585	14	160,00 kn
750	18	204,00 kn
833	20	226,00 kn
900	21	244,00 kn
916	22	248,00 kn
986	23	267,00 kn

36 »LBMA statistics«. Lbma.org.uk. 31.12.2008., <http://www.lbma.org.uk/2008dailygold.htm>. (preuzeto 05.04. 2012.); Kate Gibson, Sue Chang, *Gold futures hit closing record as investors fret rescue deal*, MarketWatch, 11.05. 2010. <http://www.marketwatch.com/story/gold-prices-resume-rise-as-eu-plan-pondered-2010-05-11>. (preuzeto 4.02.2012.)

37 Preračunavanje cijene zlata iz unci u grame vrlo je jednostavno. Trenutnu burzovnu cijenu dovoljno je podijeliti s brojem 31,1034768 i dobivate cijenu zlata u gramima. Ukoliko je, primjerice, cijena jedne unce zlata 1500 američkih dolara (trenutno je čak 1700), cijena jednoga grama zlata iznosi 48,23 dolara.

38 Prema: <http://www.zlato-otkup.com/index.php> (preuzeto. 4.02.2012.).

Vidljivo je da su cijene nešto niže nego na svjetskim tržištima. Tomu je razlog što se u posljednje vrijeme u nas otvorilo na stotine otkupljivaonica zlata. To je razlog što je iz Hrvatske tijekom 2011. izvezeno zlata u vrijednosti 33,6 milijuna €, a 2010. tek u vrijednosti 4,5 milijuna €. ³⁹

Kad se govori o rastu cijene zlata, potreban je velik oprez jer se ne radi toliko o rastu cijene zlata koliko o padu vrijednosti novca. Postoje razmišljanja ekonomista cijena zlata zapravo nikada nije porasla i da investicija u zlato, za razliku od investicije u drugim sferama, ne predstavlja nikakav stvarni rast. Neki ekonomisti kažu da se kupovinom zlata ne ulaže novac u proizvodnju nečega novog, ne oploduju se ulaganja, tek se čuva vrijednost. ⁴⁰

Više povijesnih istraživanja potvrđuje tu tezu. Najpoznatije od njih rad je profesora s Kalifornijskoga sveučilišta u Berkeleyju dr. Royja Jastrama koji je dokazao da se u razdoblju od 1560. do danas za određenu količinu zlata mogla kupiti približno ista količina robe, ponajprije osnovnih potrepština. ⁴¹ Istraživanja koja prate količine raznih roba i njihove cijene u zlatnicima ili srebrnjacima kroz još daljnju povijest, od antičkoga Rima do danas, zaključuju isto. U tim istraživanjima navode se i procjene cijena rada tj. nadnica izraženih u zlatu ili srebru koje su za običnoga radnika u antičkome Rimu bile slične onima u današnjoj Kini. ⁴²

Ilustrativno je i pogledati brojna istraživanja o cijeni »crnoga zlata«; prema njima, cijena nafte u dolarima posljednjih pedeset godina stalno raste, iako je cijena u zlatu ostala približno ista (uz manje oscilacije). ⁴³

Na tragu je navedenoga i poznata izreka među engleskim (bogatijim) džentlmenima: *Jedna unca zlata uvijek će kupiti lijepo odijelo i par cipela.* ⁴⁴ Dakako, misli se na vrhunsko ručno izrađeno odijelo i cipele.

Moglo bi se zaključiti — zlato je vrijednost koja uvijek isto vrijedi, bez obzira kolik je dolar i kolika je funta. Ipak, točnije je govoriti o trima situacijama: 1. U sferi gospodarskoga rasta — vrijednost novca i dionica raste, cijena zlata ostaje ista ili čak lagano pada. 2. U okolnostima krize ekonomskoga sustava — vrijednost novca pada, a cijena zlata u novcu naglo raste. 3. U uvjetima krize poput rata ili prirodnih katastrofa (koje uzrokuju nestašice) novac postaje bezvrijedan, a i

39 Iz Hrvatske je lani izvezeno osam puta više zlata nego 2010., *Forum*, 2.03.2012.

40 »Gold as an investment — Buying Power of Gold«, <http://www.politonomist.com/the-buying-power-of-gold-002038/> (preuzeto 2.02. 2012).

41 Roy W. Jastram, *The Golden Constant: The English and American Experience 1560–2007*, Edward Elgar Pub., Berkeley, 2009.

42 Robert C. Allen, *How prosperous were the Romans?, Evidence from Diocletians Price Edict (301 AD)*, Department of Economics, Discussion paper series, Oxford University, listopad 2007, br. 363; Marion Butler, *Ancient Prices*, Gold Eagle, 19 ožujak 2000. http://www.gold-eagle.com/editorials_00/mbutler031900.html (preuzeto 4.02.2012) Glyn Davies, *A History of Money from Ancient Times to the Present Day*, Cardiff: University of Wales Press, 1996. 716p. ISBN 0 7083 1351 5. <http://projects.exeter.ac.uk/RDavies/arian/amser/chrono2.html> (preuzeto 4.02.2012).

43 James Turk, *8 Things Everyone Should Know About Gold*, 12.09. 2006., <http://goldprice.org/james-turk/>; B. Ken, GlobalFinance.Net, Oil and Gold Chart 1900–2009, 20. 02. 2009. <http://www.globalfinance.net/2009/charts/oil-and-gold-chart-1900-2009/> (preuzeto 4.02.2012).

44 »An ounce of gold would always buy a nice suit and a pair of shoes.«

cijena zlata počinje padati u odnosu na cijenu hrane i drugih osnovnih životnih potreština.

Ukratko: cijena zlata kroz bližu povijest imala je tendenciju rasta u razdobljima kad je kamatna stopa na štednju bila niska, a bojazan od inflacije jačala. Premda kupnja zlata ne osigurava kamatu, zlato ima golemu prednost što ne nosi rizik bankrota i potpunoga gubitka vrijednosti imovine, što je moguć scenarij u slučaju posjedovanja korporativnih ili državnih vrijednosnica. Vrijednost zlata raste jer je ono sigurno.

6. Utjecaj simboličkoga značenja zlata

Koliko god je razumljiv smisao i funkcija zlata kao novca ili podloge novca, zlato je uvijek nešto više od novca ili mjere u razmjeni dobara. Iako je po strukturi metal, zlato nikad nije bilo samo metal u periodnoj tablici elemenata. Ono ima i drugu dimenziju — zlato je snažan simbol. Njegov je žut sjaj tako lijep da se čovjeku, kada ga je po prvi put ugledao, nagoni nametnula asocijacija na žut sjaj sunca.⁴⁵ Sunce je pak u gotovo svim drevnim civilizacijama smatrano izvorom života i božanstvom. A budući da je sunce bilo sveto, njegov zastupnik na zemlji nužno je morao također biti svet. Zlato je simbol svetosti, sunca i svjetla.

Vrlo je važna simbolika zlata u religijama. Gotovo da nema veće religije u kojoj zlato ne simbolizira najviše vrijednosti. Simboličko značenje zlata uvijek je povezano s najvišim vrijednostima nekoga društva. Zlato simbolizira snagu, moć, bogatstvo, sreću, toplinu, ljubav, nadu, optimizam, inteligenciju, pravdu, ravnotežu, savršenstvo i sunce. Kraljevi su se najčešće krunili zlatnim krunama, a svecima se oko glave prikazivala zlatna aureola kao simbol prosvjetljenosti koja zrači. Velika ljudska postignuća često su povezana sa zlatom, za postignuća se dodjeljuju zlatne medalje, trofeji, satovi, plakete i drugi zlatni predmeti (danas najčešće samo pozlaćeni). Olimpijske su medalje za pobjednike zlatne, Nobelova je nagrada zlatna, *Oskar* za najbolji film zlatan je, vjenčani su prsteni u pravilu zlatni itd. Tvrtke dodjeljuju zaslužnim djelatnicima zlatne satove, a vrijednim kupcima »zlatne kartice«. U obzir se mogu uzeti i današnje »zlatne« kreditne kartice.

Majka onomu što joj je najvrjednije na svijetu — svomu djetetu — tepa »zlato moje«. U hrvatskom se jeziku voljenoj djeci katkad daju imena »Zlatko« ili »Zlata« (za što postoje primjeri i u drugim jezicima). Zlato predstavlja veliku vrijednost, a »zlatno pravilo« govori kako se ispravno ponašati prema drugim ljudima. I krilatica »šutnja je zlato« korisno je pravilo. Osoba »zlatnoga srca« dobra je osoba. Pedeseta je godišnjica braka »zlatna«. »Zlatne godine« sretne

45 Spomenuta je etimologija riječi *zlato*, ali se na mreži mogu naći i komentari da je indoeuropsko odnosno slavensko ime za zlato u krajnjoj liniji povezano s nazivom za sunce (v. primjerice <http://elements.vanderkrogt.net/element.php?sym=Au>). Koliko je to točno ostaje upitno, ali u kineskom jeziku, drevni ideogram za sunce ☉, bio je isti kao i znak za zlato, i u pretkolumbijskoj Americi, vrhovna božanstva sunca bila su povezana sa zlatom.

su godine ili doba najveće mudrosti, a »zlatno doba« doba je najveće razvijenosti civilizacije.⁴⁶ U umjetnosti »zlatni rez« označava omjer ili kompozicijsku zakonitost u kojoj se manji dio odnosi prema većem kao veći dio prema cjelini, odnos koji oku daje doživljaj savršenosti.

U kršćanstvu je simbolika zlata iznimno bogata, a njegova važnost u liturgiji golema. I u Starome i u Novome zavjetu zlato se često spominje, počevši od Postanka 2:11. U Novome zavjetu, u prvim poglavljima Evandjelja po Mateju, govori se o zlatu kao poklonu jednoga od triju mudraca s Istoka. U Knjizi otkrivenja 21:21 opisuje se Novi Jeruzalem kao grad ulica »od čistog zlata, čistog poput kristala«. Sam Krist kazuje »Ja sam svjetlost svijeta...« (Iv 8,12), a sjaj zlata simbolički je odraz toga sjaja.

Zlato i pozlata, odabrani kao *tvar* u izradi liturgijskih predmeta, te kao *boja* u stvaranju liturgijske umjetnosti, samo su jedan od načina predstavljanja Kristova otajstva i Božje slave u semantici svjetla (...) Zlato je boja nebeske slave, a na tom se tragu u ikonografiji čita i značenje aureole (lat. *aureolus*, »zlatan«) koja resi proslavljene u nebu (...) Liturgijska uporaba zlata i zlatne boje stoga ne mogu biti opravdani materijalnošću i (s)tvornom vrijednošću zlata, nego značenjem koje zlato, kao boja svjetla sunca i slave, u sebi nosi. Kao što zrake sunca obasjavaju i daju novu boju svemu što dotaknu, tako i liturgija preobražava sve sudionike, dotičući ih zlatnim sjajem Božje slave.⁴⁷

»Zlato je više nego obična materija i više nego ekonomska vrijednost. Taj *kvalitativni višak* pokazuje zapravo simboličku kvalitetu zlata (...)« *Sveti sjaj* zlata, naime, bio je shvaćen kao osnovni simbol slave iz koje proizlazi bogoslužno svetkovanje Crkve (...) Zlato se stoga u ikonografiji poistovjećuje sa *čistim svjetlom* u kojem prebiva Bog i sveti (...)«⁴⁸

Ukratko: kad bi se pokušala izračunati vrijednost zlata gledajući njegovo simboličko značenje, tada bi jedini odgovarajući izraz bio *neprocjenjivo*. Naime, vrijednost zlata kao simbola odnosno vrijednost onoga što zlato simbolizira toliko je velika da je jednostavno neizreciva u odnosu na novac, kolika god bila tržišna vrijednost zlata, vrijednost onoga što zlato simbolizira uvijek će biti daleko veća. »Dragocjenost toga metala nije u njegovoj visokoj cijeni, nego u njegovoj neprocjenjivosti. Ono svojim značenjem i simbolizmom uvijek nadvisuje cijenu po kojoj je pribavljeno«. ⁴⁹ »Zlato je odraz i iskaz božanskoga.«⁵⁰

46 Treba se prisjetiti Heziodove kronologije (Homerov suvremenik iz 8.–7. stoljeća pr. Kr.) o prošlosti čovječanstva, i o »zlatnom dobu (zlatnom rodu čovječanstva)«, koje je bilo savršeno; ta je ideja, prema povjesnim istraživanjima, navodno stigla u Grčku preko Irana iz indijske koncepcije o »yugama«, vjekovima čovječanstva od kojih je najsavršenija bila *satyaga*, simbolički označena zlatom.

47 Ante Crnčević, »Dragocjenost i čistoća zlata — slike darovanog spasitelja«, *Živo vrelo — liturgijsko pastoralni list*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral pri Hrvatskoj Biskupskoj Konferenciji, br. 4., Zagreb 2010., 18.04.2010. str. 6–8.

48 Ivica Žižić, »Zlato i slava«, *Živo vrelo — liturgijsko pastoralni list*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral pri Hrvatskoj Biskupskoj Konferenciji, br. 4., Zagreb 2010., 18.04.2010. str. 2–3.

49 Ante Crnčević, *op. cit.*, str. 6–7.

50 *Aurum est ipsa divinitas.*

7. Utjecaj javnoga mnijenja odnosno medija i promidžbe

Kad se govori o vrijednosti, zlatu i novcu, neobično je važno podsjetiti na ulogu promidžbe kao onoga što može oblikovati javno mnijenje. Ako se neki proizvod smatra vrijednim — vrijedit će i dobro se prodavati. Ako se neka valuta shvaća vrijednom — bit će vrijedna. Promidžba — milijuni poruka koje tisuće medija oko nas odašilju svakoga trenutka — sustavno može oblikovati stav da je nešto vrijedno ili nije. Ako mediji počnu javljati da neka banka propada, ulagači će povući novac iz nje i ona će propasti. Zato je važnost promidžbe sve veća.

Harvardski profesor Nial Ferguson tvrdi: »Novac je stvar vjerovanja: vjere u osobu koja nam plaća, vjere u osobu koja izdaje novac ili institucije što isplaćuje iznose koje navedemo na čekovima ili naložima za prijenos. Novac nije metal. Novac je ispisano povjerenje.«⁵¹

Iz toga slijedi jednostavno pravilo: vrijednost novca i vrijednost zlata obrnuto su proporcionalni — ako je vrijednost novca izraz povjerenja (percepcije) u snagu gospodarstva i financijskih institucija, onda je vrijednost zlata izraz nepovjerenja u isto! Zlato se percipira kao vrijedno samo po sebi, a novac tek u odnosu na nešto drugo. S obzirom na to da živimo u vrijeme sve većega nepovjerenja u ustanove, nije čudno da cijena zlata raste.

Danas se mnogo piše o procesu »brendiranja«, tj. o postupku kojim se putem niza promidžbenih tehnika neku tvrtku ili proizvod nastoji u svijesti potrošača učiniti simbolom kvalitete ili neke ugone. *Toyota* želi biti simbol pouzdanosti i trajnosti, *Coca-Cola* ugone i radosti itd. Milijuni dolara troše se na promidžbu kako bi se to ostvarilo. U tom smislu, zlato je najsnažniji postojeći *brend*, ono ima golemu pozitivnu simboličku vrijednost u svijesti sviju (i bez ikakve promidžbe). Vrijednost zlata kao simbola vrlo je dobro prepoznata u promidžbi; kada se nešto želi označiti vrijednim, trajnim ili pouzdanim, poslužiti će se zlatnom bojom.⁵²

Ukratko: javnost zlato poima vrijednim i bez ikakve promidžbe. Što više bude napisano u medijima o gospodarskoj krizi, to će zlatu više rasti vrijednost.

51 Nial Ferguson, *Uspon novca — financijska povijest svijeta*, Naklada Ljevak, Zagreb 2009, str. 34.

52 Zanimljiv primjer iskorištavanja snažnoga simboličkog značenja zlata daje jedan od najuspješnijih burzovnih mešetara današnjice, George Soros. On je simboliku zlata unio u svoje prezime. Pravo prezime mu je Schwartz, emigriravši iz Mađarske nakon drugoga svjetskog rata u Veliku Britaniju promijenio ga je u Soros (Prema; William Engdahl, »The Secret Financial Network Behind 'Wizard' George Soros«, *EIR Investigation Executive Intelligence Review (EIR)*, November 1, 1996.) To je pak svojevrsni anagram, jer promijeni li se slovo *S* u znak *\$* (oznaku američkog dolara) dobiva se *\$oro\$*. U sredini ostaje »oro« — naziv zlata na talijanskome i španjolskom jeziku i općeprihvaćena kratica za zlato prije »Au« iz periodičnoga sustava elemenata. Znači, zlato okruženo dolarima. (hipoteza autora). George Soros svoju uspješnost u financijskim špekulacijama ponajviše zahvaljuje činjenici da izvanredno dobro shvaća ulogu percepcije vrijednosti u očima ulagača. On je sam napisao kako su budući događaji na financijskim tržištima »plod djelovanja aktualnih očekivanja«. On misli pri tom kako pristranost, stav ulagača djeluje na tržišne ishode te to naziva »refleksivnošću«, kamenom temeljcem njegovih financijskih teorija. (Vidi: George Soros, *The New Paradigm For Financial Markets: The Credit Crash of 2008 and What It Means*, New York, 2008, str 24.; George Soros, *The Alchemy of Finance*, New York, 1987, str. 27–30.)

8. Anketa o vrijednosti zlata

Uzorak i metoda: Za potrebe ovoga rada tijekom siječnja i veljače 2012. godine provedena je anketa na uzorku od 270 ljudi.⁵³ Anketirano je 170 ljudi u dobi 20–29 godina, 50 u dobi od 30–39 godina, i 50 u u dobi od 40 i više godina. Svi anketirani bili su fakultetski obrazovane osobe ili studenti. Namjerno je anketirano više žena nego muškaraca zbog pretpostavke da će im cijena zlatnoga nakita biti bliža. Namjerno nije anketiran nitko tko se bavi burzovnim transakcijama odnosno kupovinom ili prodajom zlata. Pitanja ankete prilagođena su osobama koje se profesionalno ne bave trgovinom zlatom i koji ne prate cijene zlata. Zato i pitanja o cijeni zlata nisu postavljana u uncama i dolarima, već u gramima i kunama. Pretpostavljeno je da im je lakše (pogotovo ako su bilo kada kupovali zlatni nakit, a svi su anketirani to činili) znati cijenu običnoga 18–karatnog zlata koje se rabi za izradu nakita, nego cijenu 24–karatnoga zlata od kojega se izrađuju trezorske zlatne šipke, tj. koje se koristi u bankama kao polog za novac odnosno u burzovnim transakcijama zlatom. Planirano je da anketirani nemaju mogućnosti i vremena provjeriti pravu cijenu zlata, stoga anketa nije provedena putem mreže, već su pitanja ankete uručivana na papiru osobno od autora i suradnika ispitanicima. Imali su deset minuta vremena za odgovore.

Pitanja i rezultati: Anketa je sadržavala četiri pitanja. Prvim pitanjem željelo se detektirati i u anketu uključiti samo »obične« ljude koji zlato kupuju kao nakit na poklon (i koji ne prate svakodnevno cijene zlata). U anketu nije imalo smisla uključivati one koji investiraju u zlato, tj. redovno prate cijene zlata. Prvo je pitanje glasilo: »Ako ste ikad kupovali zlato, u koju je svrhu to bilo; kao poklon u obliku nakita ili u svrhu investiranja?« Svi anketirani odgovorili su »kao poklon u obliku nakita«.

Drugo pitanje imalo je za cilj spoznati kako ljudi percipiraju vrijednost zlata (u novcu). Glasilo je »Kolika je otkupna cijena grama 18–karatnoga zlata (najčešće u nakitu) danas u Republici Hrvatskoj?« Ponudeni su odgovori:

- a) Oko 100 kn;
- b) Oko 200 kn;
- c) Oko 300 kn;
- d) Oko 400 kn;
- e) Oko 500 kn.

Dobiveni su vrlo zanimljivi rezultati; manju cijenu (100 kn) navelo je 19 anketiranih; 26 anketiranih pogodilo je aktualnu cijenu u Republici Hrvatskoj (200 kn po gramu); svi ostali naveli su višu cijenu: 111 cijenu od 300 kn, 81 cijenu od 400 kn i 33 od čak 500 kuna.

Treće pitanje: »Koji je najvažniji razlog da se zlato oduvijek smatra vrijednim?«, imalo je za cilj detektirati uzroke sklonosti ljudi prema zlatu. Ono je bilo i ključno pitanje ove ankete. Bili su ponudeni slijedeći odgovori:

- a) Zato što je lijepo;
- b) Zato što je trajno;

53 Iako je uzorak relativno malen, anketu s obzirom na dobivene rezultate smatramo indikativnom.

- c) Zato što ga malo ima;
- d) Zato što je simbol savršenstva;
- e) Zbog korisnosti u industriji i medicini;
- f) Zato što to misle svi.

Ukupno 109 ispitanika odgovorilo je »c« (zato što ga malo ima), 101 ispitanik odgovorilo je »b« (jer je trajno), 41 ispitanik »f« (zato što to misle svi), a samo 19 ispitanika »a« (lijepo). Niti jedan anketirani ne smatra da vrijednost zlata leži u tome što je simbol savršenstva (d) ili u korisnosti u industriji i medicini (e).

Četvrto pitanje »Koji je glavni razlog da je cijena zlata u zadnje vrijeme strelovito porasla?« nudilo je odgovore

- a) Zato što je količina zlata ograničena, a broj ljudi sve veći;
- b) Zbog gospodarske krize i nepovjerenja u valute;
- c) Nešto treće (navedite).

Gotovo svi ispitanici (261) smatraju kako je rast cijena zlata posljedica gospodarske krize i nepovjerenja u valute. Samo devet drži da je uzrok što je količina zlata ograničena, a broj ljudi sve veći (iako i to jest uzrok, ali dugoročni). Nitko nije naveo nešto treće.

Spoznaje na temelju rezultata ankete: S obzirom na to da je cijena zlata strelovito porasla u zadnjih nekoliko godina i dalje gotovo svakodnevno raste, moglo se očekivati da će anketirani iskazati *manju cijenu* od one aktualne. Ako su kupovali zlatni nakit, moglo se pretpostaviti da će se prvo prisjetiti cijene koju su platili, a ona je mogla biti samo *manja od aktualne*. Anketa je pokazala upravo suprotno: 82% anketiranih *preveličalo* je aktualnu cijenu za od 50% do 150%, tek 10% anketiranih pogodilo je cijenu, a 8% navelo manju cijenu od stvarne. Razvidno je da anketirani percipiraju cijenu zlata većom od tržišno aktualne. Tomu je tako čak i u današnjim uvjetima strelovitoga porasta cijene zlata kad bi se moglo očekivati da ljudi navede manju cijenu, tj. onu koje se sjećaju. Možda je razlog takve percepcije medijsko okružje u kojemu brojni tekstovi navode kako cijena zlata raste, što navodi ljude na promišljanje kako ona raste brže nego što je to doista slučaj. No činjenica je da cijena zlata raste upravo zbog takvoga promišljanja ljudi; percepcija cijene zlata većom nego što jest čini zlato vrjednijim nego što doista jest. U nešto vrijedno svatko želi investirati. Slično je bilo i s dionicama nekih tvrtki koje su svi smatrali vrijednima, u koje su svi ulagali, koje su zato strelovito rasle (da bi potom najednom propale). Takva pojava u investicijskim krugovima naziva se »mjehurum«, ili »balonom« (eng. *bubble*).

Većina anketiranih (78%) glavnim uzrokom vrijednosti zlata smatra njegovu trajnost (43%) i ograničenost količine (35%). Istodobno, slabo se percipira važnost stavova javnosti (15%) i ljepote (7%) a simboličko značenje uopće ne (0%). Znači, velika većina anketiranih odgovorila je pogrešno, tj. glavnim uzrokom vrijednosti zlata navela trajnost i ograničenost količine — naime, danas postoje i trajniji i rjeđi materijali od zlata, koji nisu skuplji od njega. Zanimljivo je da su svi ispitanici koji su točno odgovorili na pitanje o aktualnoj cijeni zlata na ovo pitanje o uzroku vrijednosti zlata odgovorili »f« (zato što to misle svi). To ukazuje

na to da je za točnu procjenu cijene zlata važno prepoznati ulogu stavova javnosti u formiranju cijene.

Anketirani dobro prepoznaju visoke cijene zlata kao posljedicu gospodarske krize. Glavnim uzrokom strelovita rasta cijene zlata gotovo svi anketirani smatraju onaj kratkoročni (krizu), a ne onaj dugoročni (rast populacije i ograničenost zlatnih resursa).

Zaključak

Uporaba zlata u industriji i medicini gotovo je neznatna, a najčešća mu je primjena u izradi nakita. Znači, uporabna vrijednost zlata (osim za nakit) nije značajna. Ono nije neophodno za život i zdravlje. Ipak je na velikoj cijeni, percipira se vrijednim.

Vrijednost zlata, iskazana u količini roba koje se za zlato mogu kupiti, kroz povijest uglavnom nije rasla. I danas cijena zlata, promatrana kroz protuvrijednost nekih roba i ključne sirovine poput nafte, ne raste. Međutim, od napuštanja zlatne podloge novca vrijednost (gotovo svih valuta) konstantno pada, a cijena zlata raste. S obzirom na tradicionalne ekonomske zakonitosti (ponuda — potražnja), vrijednost zlata s obzirom na ukupno veće količine zlata u svijetu (bolja eksploatacija rudnika i sl.) nije trebala rasti. Međutim, tržišna vrijednost odnosno vrijednost zlata u novcu sve je veća.

Streloviti/nagao porast cijena zlata zadnjih nekoliko godina ponajprije ukazuje na krizu povjerenja u novac, odnosno rastuće nepovjerenje u gospodarske i financijske ustanove. Novac (bez zlatne podloge) prestaje biti simbol vrijednosti, a percepcija zlata kao simbola trajne vrijednosti sve je veća. I navedena anketa to potvrđuje. Uzevši u obzir veliko simboličko značenje zlata (u religiji itd.), odnosno utkanost zlata kao simbola trajnih vrijednosti u podsvijest ljudi, ne čudi da 80% anketiranih misli kako zlato vrijedi čak i više nego što mu je trenutna (najviša ikad) tržišna cijena.

Za razliku od dionica tvrtki, zlatu i ne treba promidžba kako bi ostvarilo tržišni uspjeh. Dovoljna je samo jedna kriza koja će poljuljati povjerenje u dionice i novac. I sama marketinška komunikacija danas se temelji na sustavnome procesu stvaranja simboličke vrijednosti zvanom *brendiranje*. Cilj je toga procesa od proizvoda ili marke stvoriti simbol određenoga sustava vrijednosti.

Upravo to zlato oduvijek jest — simbol najviših i najtrajnijih vrijednosti immanentnih velikim religijama, a posebice kršćanstvu. Zlato je u doba kriza ono što svi smatraju sigurnim utočištem. Ali ne treba zaboraviti, ono je samo simbol vrijednosti. Ako se kriza dovoljno produbi i preraste u rat (a to pokazuje iskustvo dvaju svjetskih ratova), ljudi prodaju obiteljsko zlato i srebro za kruh i shvaćaju da se zlato ne može jesti, da nije zlato ono što daje i održava život.

Gold — Why is it Valuable?

Predrag Haramija*, Đuro Njavro**

Summary

The paper explores causes determining the value of gold and the very rapid growth of its price today. We distinguish seven major forces: physical and chemical features, industrial application, supply and demand, use of gold as currency or backing for currency, or rather the relationship between the value of currency and gold, the symbolic meaning of gold and public opinion. Furthermore, the paper establishes which of these are more crucial and which are less so. We come to an understanding of the importance lent to the symbolic meaning of gold, that is the perception of gold as a symbol of permanent value. Also important is public opinion, or rather expectations of the public which, in an environment of distrust in financial institutions, seeks permanent values. Since the departure from a gold standard, the value of almost all currencies is constantly declining, while the price of gold increases. As seen through traditional economic models (supply and demand law) the price of gold, considering the larger total quantity of gold in the world (improved exploitation of mines, etc.), should not have gone up. The very rapid growth in the price of gold in the past several years first of all points to a loss of confidence in money, that is a growing distrust in economic and financial institutions. Money (without a gold backing) in a crisis situation ceases to be a symbol of value, and the perception of gold as a symbol of permanent value increases. Taking into account the great importance of the symbolic meaning of gold, that is the subconscious perception of gold as a symbol of value, it is no wonder that 80% of those surveyed are of the opinion that gold is worth even more than its present (highest until now) market price. Key words: gold, value, money, public opinion, perception, promotion, market, symbolic meaning

* Predrag Haramija PhD, The Zagreb School of Economics and Management. Address: Jordanovac 110, 10 000 Zagreb, Croatia. E-mail: predrag.haramija@zsem.hr

** Đuro Njavro PhD, Dean of the Zagreb School of Economics and Management. Address: Jordanovac 110, 10 000 Zagreb, Croatia. E-mail: dekan@zsem.hr